Список використаних джерел

1. Berlin Economics. Ukraine's Fiscal Challenges. Policy Brief. Berlin, 2024. URL: https://berlin-economics.com/en/ukraines-fiscal-challenges-an-analysis-by-berlin-economics

2. State Tax Service of Ukraine. National Revenue Strategy until 2030. Kyiv, 2023. URL: https://tax.gov.ua/en/sts-activity/national-revenue-strategy/826999.html

3. WHO; World Bank. Joint WHO–World Bank Report Outlines Steps for Ukraine to Strengthen Financing of Health System, Improving Equity and Efficiency. Geneva, 2024. URL: https://www.who.int/europe/news/item/20-11-2024-joint-who-world-bank-report-outlines-steps-for-ukraine-to-strengthen-financing-of-health-system--improving-equity-and-efficiency

Руденко Вікторія Василівна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ

БАЛАНС ФІСКАЛЬНИХ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ У СИСТЕМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах глобалізації та посилення соціально-економічних викликів проблема узгодження фіскальних та соціально-економічних пріоритетів набуває особливої актуальності. Система сталого розвитку вимагає від держави формування ефективної податково-бюджетної політики, яка не лише забезпечує наповнення бюджету, але й створює стимули для економічного зростання, соціальної справедливості та збереження довкілля. Досягнення балансу між фіскальною ефективністю та соціально-економічними орієнтирами дозволяє мінімізувати ризики дисбалансів, сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та забезпечує гармонізацію національних цілей розвитку з глобальними Цілями сталого розвитку ООН. Саме пошук оптимальної моделі поєднання податкових, соціальних та економічних інструментів стає ключовим завданням сучасної фінансової науки та практики державного управління.

Баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку − це узгоджена, взаємно збалансована політика держави щодо мобілізації і розподілу публічних ресурсів, яка одночасно забезпечує [1, с.83]:

– фіскальну стійкість (довгострокову платоспроможність бюджету і керованість державного боргу);

– макроекономічну стабільність і стимулювання стійкого росту;

– соціальну справедливість і захист вразливих верств населення;

– екологічну стійкість та трансформацію економіки у низьковуглецеву й ресурсо-ефективну модель.

Інакше кажучи, йдеться про таку фіскальну стратегію й оперативні рішення, які не роблять пріоритети одного виду (наприклад, максимального фіскального наповнення) ціною руйнування інших (соціальної згуртованості, довгострокової конкурентоспроможності або довкілля).

Баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку спирається на поєднання кількох класичних принципів публічних фінансів та концепцій сталого розвитку [2, с.359-360]:

1) ефективність – бюджетні видатки та податки мають максимізувати суспільну віддачу від обмежених ресурсів;

2) рівність (справедливість) − розподіл тягаря оподаткування та вигод від бюджетних видатків має враховувати соціальні нерівності;

3) стабільність − фіскальна політика має пом’якшувати цикли та не породжувати макроекономічних коливань;

4) екологічна внутрішня вартість – фіскальна політика має враховувати зовнішні ефекти (вуглецеві викиди, деградацію ресурсів);

5) попередження та послідовність – фіскальна політика має бути передбачуваною й послідовною, щоб формувати основу очікувань для інвесторів і домогосподарств.

Баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку є не лише бажаною умовою економічної політики, а й фундаментальною передумовою довгострокової стійкості держави.

По-перше, такий баланс забезпечує гармонізацію короткострокової макрофінансової стабільності з довгостроковими інвестиційними цілями: без належної фіскальної дисципліни держава втрачає фінансовий простір для інвестування в критичну інфраструктуру, освіту та охорону здоров’я, а без адекватних соціально-економічних пріоритетів економічне зростання стає менш інклюзивним і вразливим до соціальної напруги [3, с.15]. Отже, баланс дозволяє поєднати дві, на перший погляд, протилежні функції бюджету − стримування макроекономічних дисбалансів і сприяння структурній модернізації економіки − шляхом розумного розмежування ресурсів між поточними бюджетними видатками, захистом вразливих верств та капітальними інвестиціями з високою мультиплікативною віддачею.

По-друге, необхідність такого балансу випливає з економіко-теоретичних міркувань про трансмісійні механізми фіскальної політики. Надмірне нарощування дефіциту та державного боргу підвищує ризики фінансової нестабільності, збільшує ризикові премії й подорожчання запозичень, що стримує приватні інвестиції та знижує потенційне економічне зростання. Водночас одностороннє скорочення соціальних видатків у прагненні до бюджетної консолідації за умов дефіциту знижує попит, посилює нерівність і підриває людський капітал, що також працює проти довгострокової

конкурентоспроможності. Отже, баланс між фіскальними обмеженнями та соціальними інвестиціями є необхідним, аби уникнути як короткострокових макроекономічних шоків, так і довготривалих структурних втрат.

По-третє, соціально-політичний вимір підтверджує роль балансу як умови легітимації державної політики. Справедливий розподіл ресурсів і наявність механізмів соціального захисту підвищують суспільну підтримку реформ, чому сприяє прозоре обґрунтування фіскальних рішень та таргетовані компенсації для найбільш уразливих груп. В умовах відсутності такого балансу реформи ризикують зіткнутися з опором, невиконанням або інституційною саботажем, що послаблює їхню ефективність і підвищує політичні витрати трансформаційних заходів.

По-четверте, екологічна й структурна трансформації, що лежать в основі концепції сталого розвитку, вимагають спеціального поєднання фіскальних стимулів і соціальних компенсаторів. Перехід до низьковуглецевої економіки, модернізація енергетичної інфраструктури та підтримка інноваційних секторів потребують значних початкових інвестицій і відповідної фіскальної підтримки. Водночас такі заходи можуть створювати перехідні витрати для окремих галузей та регіонів, адже ігнорування соціального аспекту трансформації підриває її стійкість. Тому баланс дозволяє комбінувати інвестиції в «зелені» проєкти з цільовими політиками перекваліфікації, мережами соціального захисту та стимулюючими податковими режимами, що разом забезпечують прийнятність та ефективність переходу.

По-п'яте, інституційна перспектива підкреслює важливість збалансованого підходу для підвищення якості управління публічними фінансами. Прозоре планування середньострокових бюджетних рамок, інструменти оцінки ефективності бюджетних видатків і механізми моніторингу дозволяють узгоджувати фіскальні цілі із соціальними пріоритетами, мінімізуючи ризик неефективних або корупційно вразливих витрат бюджетних коштів [4, с.3-4]. Без такого узгодження видатки на соціальні програми можуть бути розпорошені або спрямовані не на ті напрями, які створюють найбільший соціально-економічний результат; відповідно, баланс також виступає гарантом раціонального розподілу обмежених ресурсів.

По-шосте, аргумент справедливості між поколіннями додає вимір довгострокової відповідальності до аргументів на користь балансу. Стабільна фіскальна політика, яка водночас інвестує в людський капітал і капітальні проєкти, зменшує необхідність віддавати майбутнім поколінням непропорційно великий тягар обслуговування державного боргу або відновлення інфраструктури після її деградації. Таким чином, баланс фіскальних і соціально-економічних пріоритетів корелює з принципом справедливості між поколіннями, що є центральним для концепції сталого розвитку.

Нарешті, прагматичний аспект балансу пов'язаний із підвищенням стійкості до зовнішніх шоків і непередбачуваних подій. Країни, які

дотримуються збалансованих фіскально-соціальних стратегій, краще зберігають доступ до міжнародних фінансових ринків, мають більші резерви й гнучкість у політичних інструментах реагування, а також менш уразливі до циклічних спадів. У результаті баланс стає не просто теоретично обґрунтованим ідеалом, а практичним механізмом забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості держави в довгостроковій перспективі.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку є необхідністю, оскільки тільки він дозволяє поєднати фінансову дисципліну, соціальну справедливість, інвестиційну привабливість та екологічну відповідальність у комплексну політичну стратегію, здатну забезпечити стійке й інклюзивне зростання.

Покращення балансу фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку в сучасних глобальних умовах передбачає комплексний підхід, що поєднує ефективність управління публічними фінансами з орієнтацією на інклюзивність та довгострокову стійкість. У світовій практиці дедалі більше визнається необхідність трансформації фіскальної політики від суто інструменту наповнення бюджету до важеля, здатного формувати якісні соціально-економічні зміни. Це означає, що держави повинні не лише забезпечувати макроекономічну стабільність і контроль над борговим навантаженням, а й спрямовувати бюджетні ресурси на підтримку інновацій, розвиток людського капіталу та подолання соціальної нерівності. В умовах глобальної нестабільності, спричиненої воєнними конфліктами, пандеміями, фінансовими кризами та кліматичними змінами, здатність держав досягати збалансованості у фіскально-соціальних пріоритетах стає ключовим чинником стійкості та конкурентоспроможності.

Одним із напрямів удосконалення цього балансу є переорієнтація податкових систем у бік більшої прогресивності та справедливості. Податкові надходження повинні формуватися так, щоб не підривати економічну активність, але водночас забезпечувати достатній ресурс для фінансування базових соціальних потреб і стратегічних інвестицій. У цьому контексті набуває особливого значення боротьба з агресивним податковим плануванням, ухиленням від сплати податків та офшоризацією капіталу, оскільки саме ці явища позбавляють держави фінансової бази для реалізації політики сталого розвитку. Досвід міжнародних ініціатив на кшталт BEPS свідчить про те, що глобальна координація податкових політик може суттєво зміцнити баланс між потребами держав та інтересами бізнесу, сприяючи справедливішому розподілу ресурсів.

Водночас важливим чинником є підвищення ефективності бюджетних видатків. Навіть за обмежених фінансових можливостей країни можуть покращити баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів завдяки оптимізації видатків, запровадженню програмно-цільового методу та системи оцінювання ефективності бюджетних програм. Це дозволяє спрямовувати

ресурси на ті напрями, що мають найбільший соціально-економічний ефект, зокрема розвиток освіти, науки, охорони здоров'я та інфраструктури. Важливу роль відіграє і цифровізація публічних фінансів, яка підвищує прозорість видатків, знижує корупційні ризики та створює умови для кращої підзвітності влади суспільству.

Не менш суттєвим аспектом є поєднання фіскальної політики з екологічними пріоритетами. Світові тенденції засвідчують, що так звані «зелені податки» та механізми стимулювання екологічних інновацій здатні не лише забезпечити додаткові надходження до бюджету, а й сприяти формуванню нових ринків та інвестиційних можливостей. Це відкриває перспективу для створення економічних систем, у яких економічне зростання не суперечить екологічним обмеженням, а ґрунтується на їх урахуванні. Баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у такій парадигмі означає інтеграцію екологічних витрат і вигод у бюджетне планування, що є важливою умовою реалізації концепції «зеленого» переходу.

Важливим механізмом зміцнення цього балансу виступає й міжнародна співпраця. У глобалізованому світі ефективність національних фіскальних стратегій значною мірою залежить від координації зусиль із міжнародними організаціями та партнерами. Фінансова допомога, програми підтримки від МВФ, Світового банку, ЄС чи регіональних банків розвитку дозволяють країнам з обмеженими ресурсами проводити структурні реформи, інвестувати у соціальну сферу та водночас утримувати фіскальну стабільність. Тому міжнародна солідарність стає важливим інструментом збереження балансу у світовій системі сталого розвитку.

Узагальнюючи проведені міркування, слід зазначити, що баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку виступає ключовою умовою формування стійкої та інклюзивної моделі розвитку держави. Ефективна податкова політика та раціональне управління бюджетними ресурсами повинні поєднуватися із забезпеченням соціальної справедливості, зниженням рівня нерівності та стимулюванням економічного зростання. Такий баланс сприяє не лише підвищенню фінансової стабільності, а й зміцненню довіри громадян до державних інститутів, створює умови для інноваційного оновлення економіки та захисту довкілля. У сучасних умовах глобальних викликів, пов'язаних із воєнними, енергетичними та кліматичними кризами, здатність держави гармонізувати фіскальні інтереси та соціально-економічні цілі визначає її конкурентоспроможність і перспективи сталого розвитку. Відтак досягнення такого балансу є не лише стратегічним завданням фінансової політики, а й необхідною передумовою довгострокового розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Мельник В. М., Гребеножко Р. О. Формування фіскальної політики сталого розвитку в Україні. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*.

2025. Вип. 21. Т. 2. С. 80-88.

2. Kyrylenko O., Gavkalova N., Shashkevych O., Humen V., Onyshchuk S. Utilising Public Finance to Foster Sustainable Growth in Local Communities. *European Journal of Sustainable Development*. 2025. Vol. 14(2). P. 345-363.

3. Єфименко Т. І. Фіскальний простір і стабілізація державних фінансів. *Фінанси України*. 2017. №9. С. 7-28.

4. Curristine T. R, Adenauer I., Alonso-Albarran V., Grinyer J., Koon Hui Tee, Wendling C. P, Moretti D. How to Develop and Implement a Medium-Term Fiscal Framework. Washington : International Monetary Fund, 2024. 46 p.

Савка Орися Павлівна,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Львівський національний університет імені Івана Франка

МЕХАНІЗМИ ГЛОБАЛЬНОГО МІНІМАЛЬНОГО ОПОДАТКУВАННЯ (PILLAR TWO) ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОДАТКОВІЙ СИСТЕМІ

У 2021 році Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у межах другого етапу Плану дій із протидії розмиванню податкової бази та виведенню прибутку з-під оподаткування (Base Erosion and Profit Shifting) BEPS 2.0 представила Pillar Two [1] – глобальну ініціативу із впровадження мінімального корпоративного податку (Global Minimum Tax) на рівні 15% для транснаціональних груп із доходом понад 750 млн євро. Основною метою ініціативи є зниження мотивації ТНК до переміщення прибутків у низькоподаткові юрисдикції та забезпечення мінімального рівня корпоративного оподаткування незалежно від юрисдикції здійснення діяльності. Ці правила встановлюють єдину методику розрахунку ефективної податкової ставки (Effective Tax Rate, ETR) для кожної юрисдикції, в якій діє компанія групи, та передбачають механізм донарахування податку (top-up tax), якщо така ставка є нижчою за встановлений глобальний мінімум – 15%.

Глобальні правила протидії розмиванню податкової бази (Global Anti-Base Erosion Rules, GloBE), реалізують за допомогою двох ключових інструментів:

– правило зарахування доходу (Income Inclusion Rule, IIR) [2] – держава-резидент материнської компанії отримує право донараховувати податок на прибуток контрольованих іноземних компаній, якщо в юрисдикції дочірньої компанії прибуток оподатковано за ставкою менше ніж 15%;

– правило недостатньо оподаткованого прибутку (Undertaxed Profits Rule, UTPR) [2] – правило, що дозволяє юрисдикціям нижчого рівня в ієрархії групи донараховувати податок, якщо держава, яка мала пріоритетне право, не